

A szociális gondolat hatása a jogszabályalkalmazásra. A bírói szónak az írott jogforrások szilárd alapjaihoz való szükségszerű kötöttsége eredményezi, hogy a nem írott jogforrás mindenkor csak tapogatózva, lassan, mondhatni titokban fejlődik életre. A nem írott jogforrás nyers alakja a társadalmi közfelfogásban, az opinio necessitásban, feldolgozott, szóbaöntött alakja a mind határozottabb és jogszabályszerűbb hangon megszólaló bírói ítéletekben ölt testet. Amíg a bírói ítélet a határozatlanság, a közfelfogás általi még csak alig tudott, inkább sejtett befolyásoltság állapotából eljut a közfelfogást maradéknélkül jogszabályba testesítő formához, addig a határozatlanságtól a határozottságig. vivő folyamatnak számtalan változatán megy keresztül.

A szociális gondolat a legújabb kornak az opinio necessitásból az írott jogszabályba konkretizálódó legakútább problémája, amely gondolat határozottá konkretizált alakja a bírói gyakorlatban még fejlődőben van, habár sok területen már elhagyta a fejlődésnek azokat a fázisait, amelyeknél a szociális gondolat csak mint alig sejtett háttéri motívum érvényesül (kriptoszociológia). A kriptoszociológiából az újabb bírói gyakorlat immár kihajtani kezdi a társadalmi közfelfogásból felszínre került szociális gondolat határozottabb formáit. A következő lépés az lesz, amidőn ez a bírói funkció nevéen fogja nevezni a szociális gondolatot, nem pedig csupán innominát hatóerőként érvényre juttatni.

Igen érdekes haladás e téren a budapesti törvényszék, mint fellebbezési bíróság, 27. Pf. 17.094/1933. számú ítélete, melyben a bíróság többek között abban a kérdésben döntött, hogy hatályos-e — szemben a Kt. 56. §-ával — a tisztviselő lemondása a betegség idejére járó fizetéséről. A bíróság kimondotta, hogy ez a lemondás nem hatályos, mert a Kt. 56. §-a „szociális intézkedés, amely minden körülmények között fennáll”. Hozzáteszi azonban ehhez a törvényszék azt, hogy „annál is inkább, mert általános jogszabály, (!) hogy még meg nem levő, csak a jövőben keletkező jogokról lemondani nem lehet”.

Ha a bíróság ezt az utóbbi mondatot az előbbihez hozzá nem tette volna, úgy a szociális gondolat kidomborítása teljes erővel hatna, így viszont a bíróság azt a sugalmat, amely a szociális gondolat jegyében kéteségtelen helyességgel irányította, a döntés indokál nem találta elég erősnek és „jogszabály”-t. keresett és talált is és pedig olyan jogszabályt, amely mellett homlokegyenest ellenkező eredményre kellett volna jutni, mert hiszen egyáltalában nem jogszabály, hogy jövőben keletkező jogokról lemondani nem lehet, hanem ellenkezőleg, nagyon is lehet, tehát a kérdésnek ezen jogszabály nézőszögéből éppen az ellenkező eldöntése lett volna helyes.

Érdekes példája ez annak, hogy a bíróság a feltétlenül helyes sugalmak számára is még mindig excuse-t keres a jogszabályokban, akár megtalálja, akár nem.

Megjegyzendő, hogy a szociális gondolatnak épúgy, mint Grosschmid szerint „a nyers, raffinálatlan igazság” helyes alkalmazásának három foka van (Grosschmid: Fejezetek, II. kötet, 1009. oldal). Az első fok (Grosschmidnál) az elvek kikapcso-

lása melletti deferálás az ösztönös igazságérzet szavának, a második a tételes elvekhez való elzárkózott ragaszkodás, a harmadik a kettő harmoniája. (L. Baumgarten Nándor Glossáját. a Fejezetekhez, II. kötet, 629—630. oldal.)

A Mester szavaival: I. Nem látni az elvi akadályt, II. azt meglátni, III. felismerni, hogy az akadály csak képzeleti. (II. kötet, 1048—1049. oldal.)

Baumgarten professzor úr szerint „az uralkodó civilizatika ebben a kérdésben az igazság felismerésének II. fokán áll: megdönthetetlennek vélt dogmák alapján elzárkózik a gazdasági érdekek figyelembevételére elől”.

Ennek a megállapításnak kétségtelen helyességét az újabb bírói gyakorlatban megnyilvánuló újabb szellem nem érinti, de — örvendetesen — kezdi tárgyalanná tenni.

Ugyanez a helyzet a szociális igazság felismerésének a három fokánál is (első fok: az antiszociális helyzetek elleni ösztönös felháborodás, második fok: az egyenlőtlenség szükségességének felismerése a kapitalisztikus nézőszempontból, — harmadik fok: a két szempont harmonikus összeegyeztetése).

Az első fokon álló ösztönös igazságérzet magában véve a bírói gyakorlatra nem hathat pozitív irányban fejlesztőleg, a második fokban való merev elzárkózottság még az első foknál is rosszabb, a harmadik fok az, ami a helyes sugalmak helyes alkalmazásához vezet és örvendetes a legújabb bírói gyakorlatban ennek a helyes sugalomnak a mindinkább helyes előretörése, — ha más szavakba öltöztetve, más „jogsabályok” köntösébe bújtatva is. Ez a mindinkább előretörő magasabbrendű szociális sugalom különböző eszközökkel, különböző utakon jut a bírói gyakorlat felszínére.

Ezen eszközök legérdekesebbike és a bírói gyakorlatban leginkább szembetűnő a bíróságok azon igyekezete: megkeresni a tényállásra alkalmazható különböző jogsabályok közül azt: a jogsabályt, amely a szociális gondolat sugalmának legjobban megfelel. Ezt a bírói funkciót, a jogsabályválogatásnak ezt a funkcióját a hatály bekapcsolásának, illetve a hatály ki- kapcsolásának lehetne nevezni, vagy az egyik jogsabály világitó ereje elsötétítésének (lefüggönyözésének) és a másik felgyújtásának, vagy más szóval hatályfelgyújtásnak, illetve hatályeltolásnak.

Legyen szabad gyakorlati példákkal szolgálni:

Az ajándékjelleg kidomborításával és a jövőre való kötelezettség kizárásával a tisztviselőnek adott újévi ajándékot a budapesti kir. törvényszék mint fellebbezési bíróság 38-as és 27-es tanácsa (38. Pf. 5043/1932. és 27. Pf. 15.784/1931.) az ajándékra irányadó jogsabályok alapján szemlélve, a felmondási időre nem ítélte meg, mert — úgymond — az ajándék elfogadásával a tisztviselő az ajándékhoz fűzött feltételt is elfogadta. A budapesti kir. törvényszék 15-ös tanácsa ezzel szemben (15. Pf. 11.179/1933.) arra az álláspontra helyezkedik, hogy a juttatás, bármilyen elnevezéssel folyósíttatik is, tisztviselői járandóság és ha az háromnál többbizben adatott, a fizetés kiegészítő részévé vált. Kétségtelen, hogy az ajándékra vonatkozó jog-

szabályok épügy indokolják az előbbi döntéseket, mint a tisztviselői fizetés természetéből folyó szemlélet az utóbbit. A jogszabályválogatást az utóbbi esetben kétségtelenül a szociális gondolat irányította.

A lelkikényszer meg nem állapítása a „fenyegetés el nem hárítható” természetének hiányában, vagy általában a kényszer dogmatikus előfeltételeinek hiányában egyfelől (Kúria P. II. 5161/1930., P. II. 6588/1930.), az ügylet kizsákmányoló természetének kérdéséből való kiindulás másfelől (P. IV. 917/1933.) aszerint irányítja az ítélethozatalt, amint a szociális gondolat (a gyengébb védelme) előtérbe lép, vagy háttérben marad és eszerint irányítja a két jogszabály közötti választást. (Hogy az adott esetben helyesen irányítja-e, az természetesen más kérdés.)

A budapesti kir. törvényszék 35-ös tanácsa (35. Pf. 16.428/1933.) a szavatossággal terhelt ügynök kezességét, mint kereskedelmi kezességet, készfizetőnek minősítve, kimondotta, hogy a hitelezőnek nem kell előbb kimutatnia a követelés behajthatatlanságát. Ugyanaz a tanács (!) látszatra teljesen azonos tényállás mellett azt mondotta ki, hogy a delcrederével terhelt ügynök felelőssége a felperes és szakmatársai által állandóan és következetesen folytatott sortartási gyakorlat folytán csak közönséges kezességet állapít meg. Az utóbbi ítéletben a bíróság a konkrét eset egyéb körülményeinél fogva érezte a szociális gondolat hatóerejét és a Kt. 269. §-a helyébe más „jogszabály”-t (törvényrontó szokást) keresett és talált.

Idevágó példa még: a Kúria ellentétes gyakorlata a gazdasági lehetetlenülés címén igényelt bérleszállítás kérdésében (I. A Kúria megtagadja a bérleszállítási igény honorálását, mert nem a szolgáztatás és ellenszolgáltatás egyensúlyának felborulása a döntő, hanem a bérlő gazdasági létének veszélyeztetettsége. P. VI. 176/1933., P. VI. 4179/1933. — II. A Kúria helytad az igénynek, mert a fontos csakis a szolgáltatások értékbeli egyensúlyának felborulása. P. VI. 149/1933.). A szociális gondolat itt is olyan erővel hat a jogszabályválogatást irányító tényezőként, amint a szociális gondolat nagyobb mértékben lép előtérbe (ahol a bérlő gyengébb gazdasági alany) vagy kisebb mértékben (ahol a bérlő nagyvállalat, tehát védelemre nem szorul).

Ezen ellentmondó ítéletek némelyikénél a szociális gondolat pozitív jelenlétével hat, pl. a bérlemséklési igény honorálásánál, a kizsákmányolásnál, a sortartáshoz kötött ügynöki felelősségnél, — másoknál negative, pl. a bérlemséklési igény elutasításánál. Ahol a szociális gondolat pozitíve, vagy negative hat, ott az ítéletek ellentmondásaik dacára is helyesek lehetnek, ahol azonban ez a sugalom sem pozitív, sem negatív értelemben nincs jelen (pl. a lelkikényszer kérdésének dogmatikus elbírálása, a remunerációs igény elutasítása) ott az ellentmondó ítéletek közül csak az a helyes, amelyikben ez a sugalom irányító szóhoz jutott, akár pozitív, akár negatív értelemben.

Az egyes jogszabályok hatályának bekapcsolása, illetve kikapcsolása tehát csak akkor helyes és vezet az igazságérzetet megnyugtató eredményre, ha a szociális gondolatnak a „harma-

dik fok"-ról szemlélt hatóereje irányította, mert ebben az esetben ennek a hatályvágató bírói funkciónak a primär igazságérzet olyan erejének estimált parancsa áll mögötte, amely az egyes ítéletek elvi ellentéteit a „raffinálttá” vált nyers igazság (a tételes joggal harmonikus anyagi igazság) szférájába emeli és ott feloldja.

A szociális gondolatnak természetesen nemcsak jogszabályvágatást irányító, sugalmazó ereje van, hanem jogszabályrontó (pl. a jogban való áratlanság kivételes figyelembevétel) ereje is, a fentiekben azonban ezúttal csak a jogszabályvágató hatásról volt szó.

A jogszabályalkalmazás hatóereinek sokfélesége olyan materiát tár fel, amelynek e cikk természetesen csak egy töredékét, a szociális gondolat mind nagyobb jelentőségű és mind általánosabban ható erejének egyik hatását ragadhatta ki, arra is inkább csak nagy vonalakban utalva, mint azt még csak valamelyes részletességgel is kimerítve. *Dr. Schneller György.*

A személyiségi jogok dologi jogi mivolta. Az iskolai rendszerre épített elmélet azt tanítja, hogy jogi értelemben véve dolog alatt olyan fizikai tárgyakat és erőket értünk, amelyeket az ember hatalmi körébe vonhat, — a dologi jog pedig a fizikai vagy jogi személynek a most említett értelemben vett dologhoz való jogviszonyait foglalja magában. Azt is tanítja az elmélet, hogy a dologi jog abban különbözik a kötelmi jogtól, hogy míg az utóbbi jog szerint jogosult csak egy bizonyos személlyel vagy személyekkel szemben áll jogviszonyban, addig a dologi jog jogosultja jogát mindenkivel szemben érvényesítheti. A dologi jogot ez a sajátosága teszi abszolút joggá.

Az élet olyan javakat is ismer azonban, amelyeknek nincsen fizikai határak és amelyek testietlenségük dacára az ember hatalmi körébe vonhatók. Az emberi géniusz teremtményei: a dal, a dráma, a találmány nem körülhatárolt fizikai dolgok. A művészi alkotásokhoz, a szabadsalomhoz, a név és védjegyhez való jog tárgyai eszmei javak. Ez a jogi kategória tehát a fenti elmélet által követett rendszer szerint nem sorozható a dologi jogok közé, hanem ezek a jogok egy külön kategóriát, a személyiségi jogok kategóriáját alkotják.

Ha a személyiségi jogokat analizáljuk, azt fogjuk látni, hogy ezek is egytől egyig abszolút jogok. A jogosult és kötelezett egymáshoz való viszonya nem a kötelmi jog, hanem a dologi jog ismérveit mutatja. A személyiségi jogoknak is az a fő jellemvonásuk, hogy azok mindenkivel szemben érvényesíthetők.

Az iskola a szelektiót nem a dolgok lényege szerint, hanem a külsőségek figyelembevételével végzi. A dologi jogoknak fizikai dolgok, a személyiségi jogoknak eszmei javak a tárgyai. Mindkét jogkategóriának a megnyilvánulása az életben azonban teljesen azonos, az egyik éppen olyan jogi tulajdonságokkal rendelkezik, mint a másik. Az a körülmény tehát, hogy az egyiknek testi dolgok, a másiknak eszmei javak a tárgyai, még nem tesz indokolttá egy merev szelektiót. Az élet maga egyáltalán nem ismer ilyen megkülönböztetéseket. Amikor a költő az ő daláról, a festő az ő alkotásáról, a feltaláló az ő szabadsalmáról beszél, akkor ő minden kétséget kizáróan ezt éppen olyan értelemben használja, mintha az ő házáról, az ő lováról vagy az ő földbirtokáról beszélne. A szerző, a feltaláló tehát úgy érzi, hogy őt a művén, a találmányán tulajdonjog illeti meg.

A külsőségeket szem előtt tartó iskola szerint egy dal tulajdon-